

Den kulturelle skolesekken, Sadio Nor og Tromsø Museum Universitetsmuseet inviterer til formidlingsopplegget

VIKINGER I NORD

(c) Tromsø Museum

Nord-Norge ble tidlig bebodd - de eldste spor av mennesker i Norge er funnet i Finnmark og de eldste spor av hustufter i Norge er funnet på Træna i Nordland.

Hvordan var "vikinglivet" her i nord? Var de underlagt kongen i sør? Dro de på vikingtokt til Irland eller handlet de med bjarmene i øst? Hvordan kom de seg ut i verden? Hvordan var hverdagslivet for de som ble igjen hjemme?

Vikinger i nord

Ressursark for lærere:

Under finner du utdrag fra læreplanen, kompetansemål etter 7. trinn, og anbefalt litteratur under emnet vikinger. Det er også lagt ved forslag til elevaktiviteter. Arkene med elevaktiviteter kan kopieres til elevene. Hver enkelt lærer står selvfølgelig fritt til å bruke aktivitetene tilpasset til sin undervisning.

I tillegg finner du også en bearbeidet versjon av historien om Asbjørn Selsbane, vikingen som elevene får høre om underveis i formidlingsopplegget.

Historien er, som mye av sagalitteraturen, komplisert, og det er derfor lagt opp til at læreren leser og setter seg inn i historien, og deretter gjengir historien til elevene.

Utdrag fra læreplanen:

Fra Læringsplakaten:

- stimulere elevenes lærelyst, nysgjerrighet og utholdenhet
- fremme tilpasset opplæring og varierte arbeidsmåter
- legge til rette for at lokalsamfunnet blir involvert i opplæringen på en meningsfylt måte

Historie (mål etter 7. trinn):

- presentere historiske hendelser gjennom å lage to fortellinger om samme hendelse, sett fra ulike ståsteder
- skape fortellinger om mennesker i fortiden og bruke disse til å vise hvordan mennesker tenker og handler ut fra det samfunnet de lever i
- fortelle om hovedtrekk ved samfunnsutviklingen i Norge fra vikingtiden til slutten av dansketiden og gjøre nærmere rede for et sentralt tema i denne perioden

Samfunnsfag (mål etter 7.trinn):

- velge et tema, forme spørsmål og kaste lys over dem ved å bruke ulike kilder
- gjøre rede for hva et samfunn er og hvorfor mennesker søker sammen i samfunn

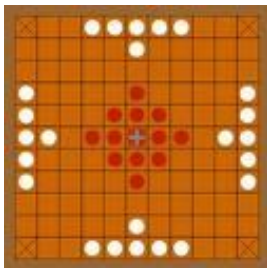
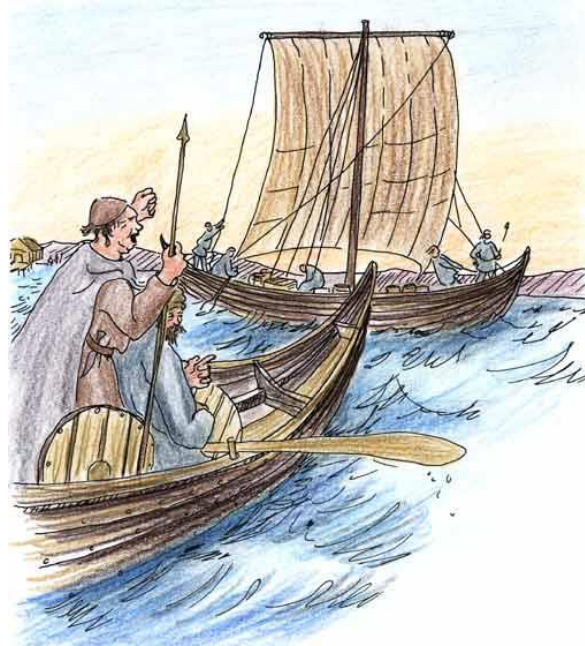
Vikinger i nord

Elevaktiviteter

For over tusen år siden, fra 700-til 1000-tallet, levde vikingene.

Vikingene kom fra Norge, Sverige og Danmark og noen av dem reiste ut i verden for å plyndre og utforske land.

Men, de fleste menneskene bodde likevel fredelig sammen i Norge i vikingtiden. Bare noe få av dem reiste ut på tokt. Mange vikinger drev gårdsbruk, pløyde og dyrket jorden. På gården hadde de hester, okser og kyr, sauer, griser, geiter, hunder og katter. Vikingene levde av jakt og fiske og ellers av det naturen kunne gi dem. De lagde ost og smør, melk og fløte. På kysten var det vanlig å spise kjøtt fra sel og hval.

På fritiden drev vikingene på med idrett og spilte spill. De var blant de første som sto på ski og skøyter, og brettspillet *Hnefatafl* (vikingsjakk) var veldig populært.

Vikingene likte også å pynte seg, og de rikeste hadde varme ullkapper som ble holdt sammen av vakre nåler og lærbelter. Mange menn og kvinner hadde kostbare smykkeskrin der de oppbevarte smykker, nåler, armbånd og amuletter. De fattige var enklere kledd. Det viktigste var at klær og sko holdt dem varme.

I vikingtida ble landsdelen nord for Trøndelag kalt Hålogaland. Her levde blant andre handelsmannen Ottar, og det sies at han bodde i nærheten av Tromsø, lengst nord av alle nordmenn. Ottar reiste mye, både til England og til Russland. Ottar var en rik mann og han eide både reinsdyr, bjørneskinn, hvalrosstener og fuglefjær.

Forarbeid:

1. Studer ordet *Hnefatafl*. Øv deg på å uttale det, og diskuter gjerne to og to hva som er spesielt med måten ordet er skrevet på.
2. Hør på når læreren forteller historien om Asbjørn Selsbane som bodde i Hålogaland. Underveis skriver du ned noen få stikkord som du tror er viktig for å huske historien.
3. Bruk stikkordene du skrev ned om Asbjørn Selsbane, og ellers det du husker fra historien, til å lage en tegneserie om Asbjørn og hans menn. Bruk snakkebobler og andre typiske tegneserietrekk som lydmalende ord: svisj, klang, dunk, bank, arg osv.

Bakgrunn: "Vikinger i nord"

Historien om Asbjørn (Sigurdson) Selsbane fra Trondenes (født ca. 1000 - død ca. 1025)

(Ill. fra Överselö kirke)

Kongen på den tida er Olav Haraldson som også blir kalt Olav Digre eller best kjent som Olav den Hellige. Kongen ønsker å herske over hele Norge og derfor knytter han til seg storhøvdingene ved å gi dem flotte gaver og beskyttelse i krig. Han får på denne måten mange trofaste menn.

På Trondenes nekter høvdingslekta å underlegge seg kongen, noe som gjør kongen sint, og han straffer de nordnorske høvdingene ved å nekte folk å selge korn nordover i landet.

Det blir uår og kornmangel på Trondenes. Asbjørn, som er i 20-åra, er ikke i stand å holde blot (offerfest). Derfor drar han sørover til Sola til sin onkel, storhøvdingen Erling Skjalgsson og legger fram ærendet sitt. Erling sier at det er ikke enkelt da kongen har nektet alt kornsalg. Asbjørn sier at han forstår det slik at Erling er ikke mer fri fra kongen at han ikke kan gjøre hva han vil med kornet sitt. Erling ler og sier: «Dere håløyger kjenner nok mindre til kongens makt enn vi ryger, og du bruker vel lett store ord hjemme». Erling omgår formelt kongens forbud ved å la trelle selge korn til Asbjørn, ettersom disse ikke står under lov som andre.

På veg nordover må Asbjørn passere Avaldsnes på Karmøy og blir møtt av Tore Sel som kommer med mange folk og tar kornet fra Asbjørn. Til sist tar han det staselig seilet og gir ham et dårlig ett i bytte ettersom «det var godt nok når de seiler med tom båt». Han får et gammelt, slitt segl å fare hjem med. Dette blir oppfattet som stor skam for Asbjørn. Det blir folkesnakk av slikt, om ei mislykka ferd. Til og med onkel Tore Hund på Bjarkøy håner han.

Hjemme på Trondenes sitter Asbjørn og sturer i et år. Han planlegger hevn, og drar så sørover igjen med 90 væpnede menn. Forkledd og alene går han til gården. Han oppdager at kong Olav er på besøk hos Tore Sel. Tore Sel skryter av beslaglegginga av Asbjørns varer, håner han, og sier at Asbjørn gråt da seglet ble tatt. Asbjørn klikker, farer frem, hugger hodet av Tore Sel. Kroppsdelene faller over kongen. Asbjørn blir fengsla, og kongen vil drepe han umiddelbart.

Onkelen til Asbjørn, Erling Skjalgsson, kommer Asbjørn til redning med en væpnet hær. Erling forlikes med kongen om å spare Asbjørns liv, men til gjengjeld forplikter Asbjørn seg til å overta drifta på kongens gård på Avaldsnes. Asbjørn hevder at han først må hjem for å ordne opp med hjemgården sin på Trondenes.

Vel hjemme samrår han seg med onkelen Tore Hund. Tore fraråder han å ta oppdraget for kongen. Tore mener det er skam å gå fra å være fri mann til kongens underordnede. Året etter, i 1024, er Asbjørn på handelsstevne i Vågan i Lofoten. På vei hjem seiler Asbjørns skip forbi et skip med kongens menn, om bord er Åsmund Grankjellson, kongens nye mann i Hålogaland. Åsmund finner ut at han skal hevne Asbjørn sitt svik mot kongen. Så Åsmund kaster et spyd fra skipet sitt, spydet treffer Asbjørn som dør.

Asbjørns lik kommer hjem til Trondenes. Mora, Sigrid, er bitter og hevnsyk. Hun gir Tore Hund, som er svogeren hennes, ansvaret for å hevne drapet på sønnen. Sigrid mener det er Tore si skyld at Asbjørn er død. Hun mener at Tore ga Asbjørn ukloke råd om å bli værende nordpå. Så overrekker Sigrid han spydet som sto i Asbjørn sin kropp og sier at Asbjørns død skal hevnes. Spydet blir kalt "Selshevnaren", for det skal hevne Asbjørn Selsbanes død.

Tore Hund går inn i en langvarig motstandskamp mot kongen og hans menn. Det ender med slaget på Stiklestad i 1030. Her klarer Tore Hund å gi kongen ett av tre sår som gjør at han dør.

(fritt etter Snorres kongesaga
Ill. H. Egedius)

For videre lesing

For elevene — faktabøker:

Olav – viking & helgen. Morten Myklebust, Fantasi-Fabrikken AS & Mykle Illustrasjoner, 1997
Gjennomillustrert bildebok som tar for seg Olav Haraldsons liv fram til han, etter sin død, blir kåret til helgen. Egne oversikter over viktige hendelser og personer i Olavs liv og en egen del om slaget på Stiklestad.

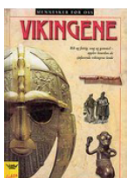
Lær mer! Vikingene. Cappelen Damm 2008
Boken gir en innføring i vikingenes historie og kultur. Vi får innblikk i hverdagsliv og hvilken innflytelse vikingene har på hvordan vi lever i dag.

Min første bok om vikingtiden. C.L.Holberg/K. Vigstad. Damm 2006
Denne boken forteller om vikingtiden i Norden. Den handler om hvordan menneskene levde den gangen, hvordan de bodde og arbeidet, hva de spiste, og hva de tenkte. Har ordforklaringer og register.

Albin Viking. Ulf Löfgren. Cappelen 1996
Albin har livlig fantasi, og i denne fortellingen tar han oss med tilbake til viking-tiden. Her beskrives hvordan vikingene bodde, hva de spiste, hvordan de laget verktøy og våpen, vevde klær og laget båter. Også livet i hverdag og fest, lek og arbeid, forteller Albin oss om.

Mennesker før oss – Vikingene. John Guy. Damm 1998
Hvordan levde de sjøfarende vikingene? Og hvorfor var de så beryktet i Europa? Finn ut hvordan vikingene bygde de havgående skipene sine og mye mer om dette utrolige sjøfarende folket og deres røvertokter.

Vikinger. S. Grøstad. Cappelen 1997
Boka handler litt om vikinger og mye om de norrøne gudene og deres liv og virke. En oversiktlig og rikt illustrert bok som passer for hele grunnskolen.

Bli med til Vikingenes verden. P. Steele. Landbruksforlaget 2000
I denne boken er bildestoffet det viktigste, men teksten er et nødvendig supplement. Hvert avsnitt har fått et to-siders oppslag som tar for seg vikingenes liv hjemme og på tokt. Til de fleste kapitlene er der arbeidsbeskrivelser til hvordan du kan lage din egen vikinghjelm,

Snorre. P.A. Johansen. A.K. Rue. Schibsted 2002
Snorre Sturlason skrev sine kongesagaer på Island mellom 1220 og 1230. I flere år samlet han og skrev ned kvad, historier og eldgamle sagn om menn og kvinner som levde på Island og i Norge fram til slutten av 1100-tallet. Per Anders Johansen har gjenfortalt historien for barn og ungdom, og Anders Kvåle Rue har illustrert.

For videre lesing

For elevenene — faktabøker:

Vikinger—vikingtid i Norge. T. Stenstad & A. K. Rue. Schibsted 2006

Angrepet på Lindisfarne i 793 innledet et av de blodigste og mest dramatiske kapitlene i norsk historie: vikingtida. Denne boka handler om det norske vikingsamfunnet, hvordan vikingene levde og hva de trodde på.

På jakt etter vikingene. Jon Ewo. Damm 2004

Boka tar for seg vikingtida i Norge, fra 793 til 1066 e.Kr. Her får du blant annet vite litt om hvordan de dyrket gudene sine, hva de drev med til hverdags, hva slags klær de brukte og hva de spiste. Du kan også lese om hva slags skip vikingene hadde, og hvor de reiste.

Vikingtid. Globus. I. Libæk, Øyvind Stenersen. Cappelen 2000

Denne boka er delt i to deler. I den første finner du endel faktastoff om vikinger og vikingtid, i den andre er det korte skuespill og historier.

Vikingkonger. Geniale erobrere og ville eventyrere. Kari Gjæver Pedersen. Gyldendal. 2006

Dette er en kombinert fakta- og aktivitetsbok med vikingkonger som tema. I tillegg til historiske fakta, inneholder boken leker og oppgaver, spill og ideer til aktiviteter knyttet til vikingene og vikingtiden. Med ord- og litteraturliste.

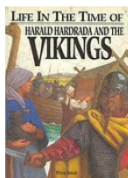
Vikingerne. Frid Ingulstad. Cesammedia. 1993

Fortellingene i denne boken starter i år 841 og slutter i 1066 og handler om forskjellige skjebner i vikingtiden. De bygger på sagaene og historiske fakta, som gamle skrifter, runesteiner og arkeologiske funn.

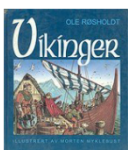
Vikingerenes verden. Red. av James Graham-Campel. Cappelen. 1996

Det arkeologiske materiale er satt i fokus her hvor det gis et førstehånds innblikk i den nye og nyanserte oppfatningen av vikingtiden.

Life in the time of Harald Hardrada and the Vikings. Peter Speed. Heinemann Library. 1993

Detaljerte og fargerike tegninger og fotografier og opplysende tekst tar med utgangspunkt i Harald Hardråde, halvbror til Hellig Olav, for seg vikingenes tokter ikke bare til land i Europa, men også til Amerika, Russland og Byzants

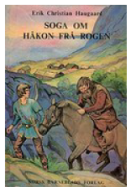
Vikinger. Ole Røsholdt. Gyldendal. 1993

Her er beretninger om dristige sjøferder og harde slag. Men vi får også vite hva de spiste til middag i vikingtiden, hvordan de var kledd, og hva barn lekte.

Illustrasjonene av Morten Myklebus er en blanding av tegninger og fotografier

For videre lesing

For elevene — skjønnlitteratur:

Soga om Håkon frå Rogen. Erik Christian Haugaard. Norsk barneblad. 1974

I fyrste boka om Håkon og Helga er det Håkon som er forteljarstemma. Handlinga er lagt til Nord Norge. I ni ættleder har Rogen gått i arv frå far til son. Det bur om lag 200 menneske på øya som far til Håkon er herre over. Mor til Håkon døydde like etter at guten vart fødd, så det er trælkvinna Gunhild som har amma han samstundes med dotter si Helga. Hovdingsonen Håkon og trælejenta Helga har ein spesiell og god venskap.

Torill Thorstad Haugers vikingeserie. Gyldendal. 1978-82

Torill Thorstad Hauger har skrevet en serie bøker fra vikingtida i Norge. Bøkene har forskjellige hovedpersoner fra ulike lag av samfunnet, men de lever i samme miljø og skildrer mange av de samme hendelsene. I Røvet av vikinger blir Patric og Sunniva røvet fra landsbyen sin i Irland og må leve som treller på en storgård i Norge, der de bl.a. blir kjent med jarlesønnen Sigurd. Noen år seinere, i Flukten fra vikingene, prøver de å rømme til Island og videre hjem til Irland.

Sigurd Drakedreperen er sønnen til jarlen som røvet Patric og Sunniva, og Tord Illugesson på den andre sida av Styggfjella er hans største fiende. Midt mellom Sigurd og Tord bor Ravnejenta, som alle sier er en trolljente, men som på underlig vis er knyttet til begge guttene. Den siste boka som ble skrevet fra dette miljøet er Ulvebarna i Vikingdalen, og skildrer to desperate og ville barn, fattige og sultne, som må slåss for å overleve.

Passer best for eldre barn.

Vikke i vesterveg. Runer Jonsson. Bokklubben. 1985

Vikke har eit lurt glimt i auga. Sjølv ikkje far hans, hovdingen, kan måle seg i klokskap med Vikke. Hadde ikkje han vore med på på plyndringstoktet i vesterveg, hadde det gått heilt gale for dei barske vikingane. Forfattaren overdriv og harsellerar i denne humoristiske forteljinga.

Eventyrsagaen. Vera Henriksen. Aschehoug. 1988

Spennende fortelling fra vikingtiden om Yngvar den vidfarende og hans barn som prøver å redde slektsgåren. Rammehistorien er barna, menneskene på gården ved Mälaren og trusselen fra en grisk onkel. Den fantastiske historien om farens reiser får barna og leseren fra Olve. I reisene møter Yngvar og hans menn farer i form av en ildsprutende drage, en mennskeetende kjempe, griske konger og lokkende kvinner.

For videre lesing

For lærerne:

Ottars verden. OTTAR Nr. 5/1995

Ved forrige tusenårsskifte. OTTAR Nr. 1/2000

Kulturminneløypa: www.kulturminneloypa.no (her finner dere mye godt stoff bl.a. fra Tromsø kommune).

Norrøn gudeverden: <http://home.hib.no/mediesenter/asgard/mainpage.htm>

Sølvskatten i Tromsø:

http://uit.no/tmu/artikkel?p_document_id=70979&p_dimension_id=88178&p_menu=42434&p_lang=2

Lofotr vikingmuseum: <http://lofotr.no/>

Trondenes historiske senter: www.stmu.no

Se "Alt om Trondenes" Der finner dere massevis å lese.

Ottars historie: <http://www.tromsfylke.no/samisk/jernalderogvikingtid/ottarsberetning.html>

Tromsø Museum, skole finner du på Facebook: <https://www.facebook.com/groups/231521147015044/>

Dette er ei lukka gruppe. Be om å bli medlem der, så får dere massevis med fagstoff.

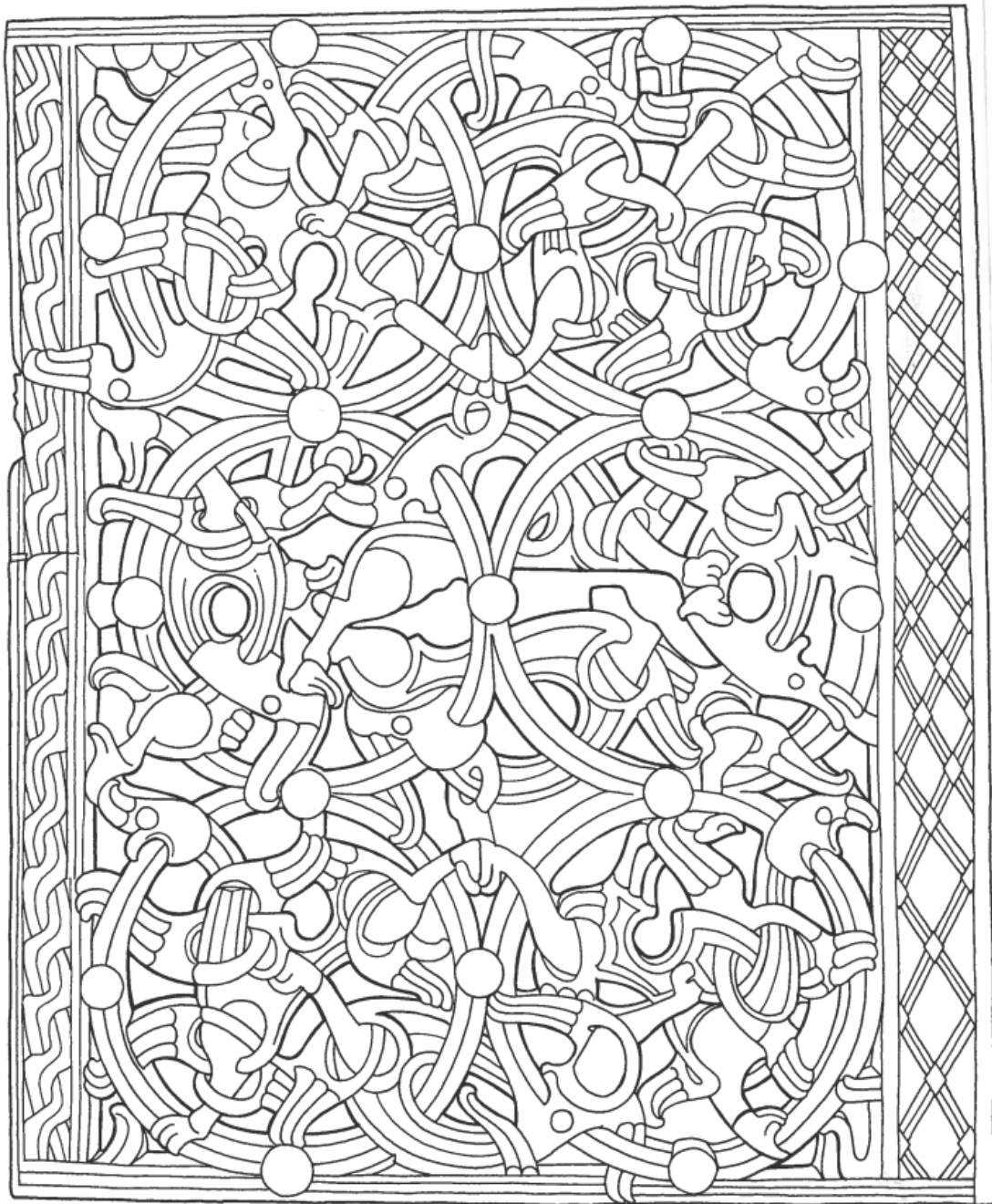
Etterarbeid:

1. Sett farge på tegningen av de to vikingene. Føy gjerne til utstyr du synes mangler. Ta utgangspunkt i det du lærte om under museumsbesøket.
2. Fargelegg den detaljerte utsnittet av dørportalen fra Hyllestad kirke og fra Osebergskipet.

Dørportal fra Hyllestad kirke

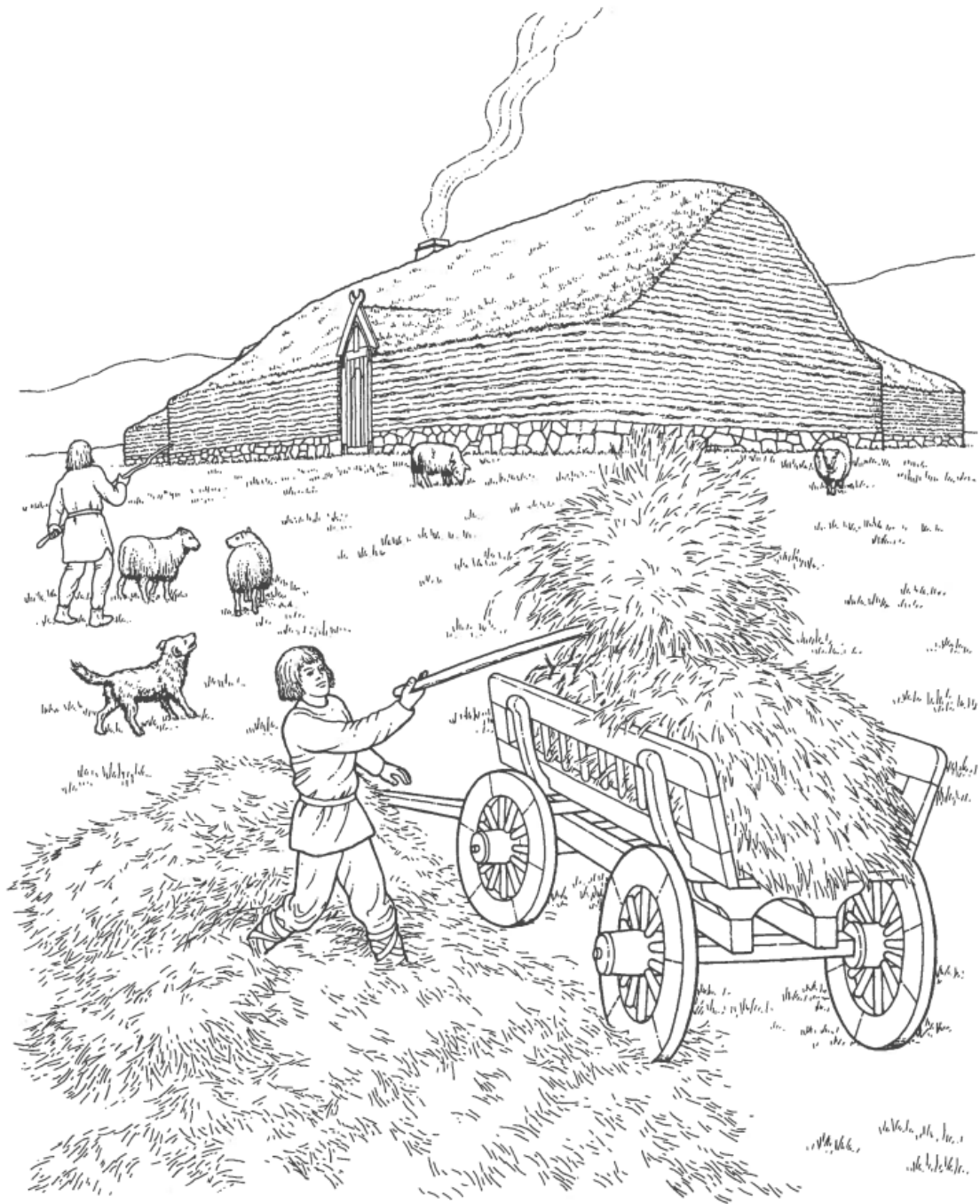
Fra Osebergskipet

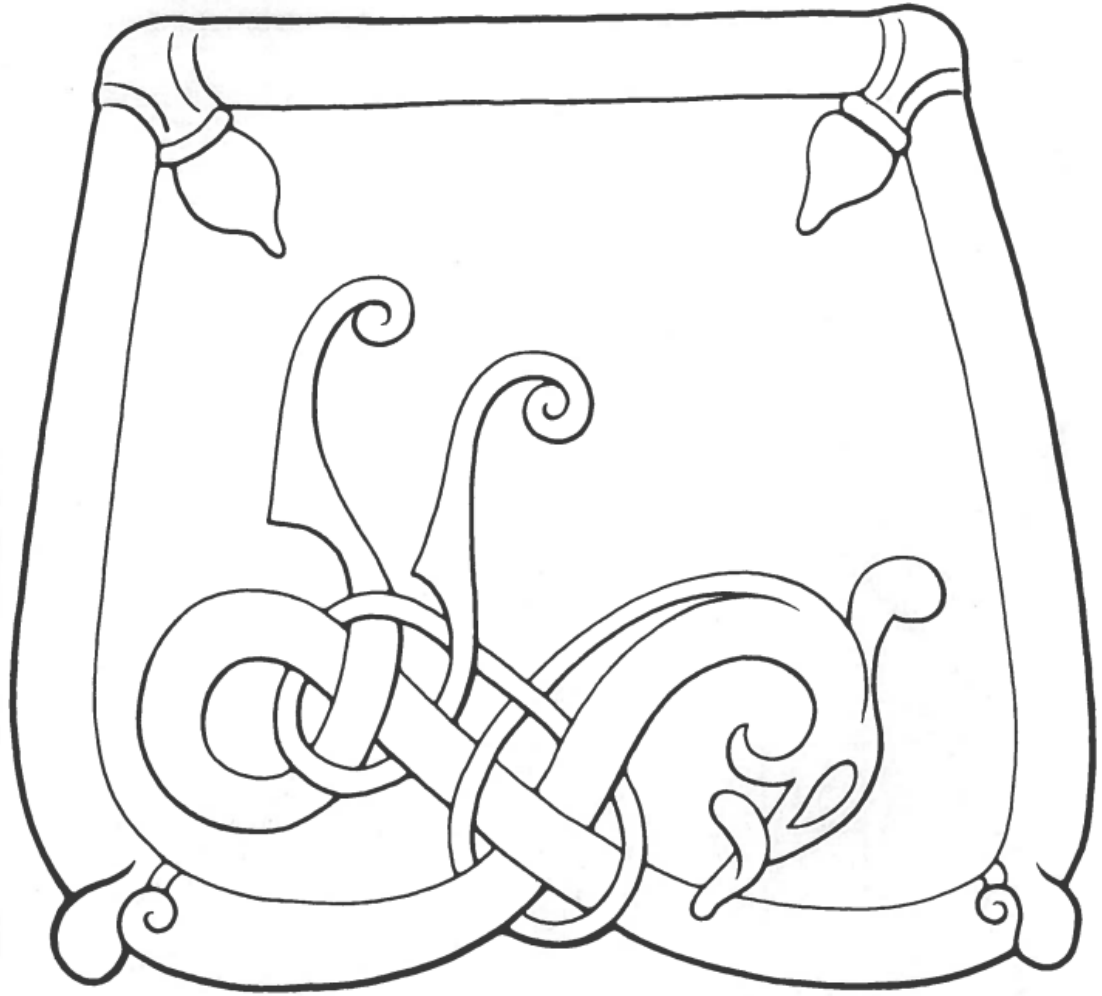
Skriv faktasetninger om vikingskip

3.

4.

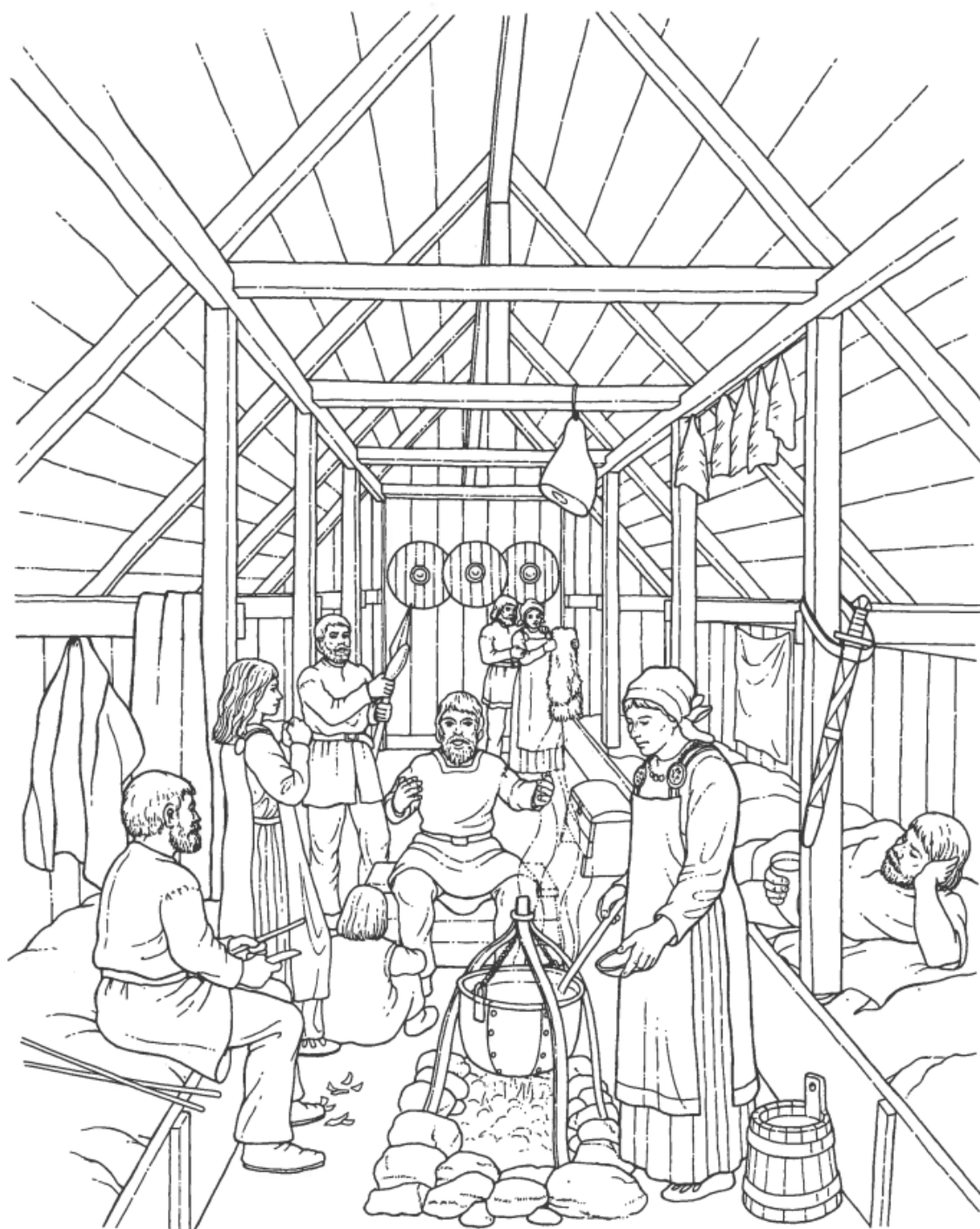
Skriv faktasetninger om livet på en vikinggård

Skriv en beskjed med runer

5. Bruk runealfabetet på neste side.

𐌈	𐌉	𐌊	𐌋	𐌌	𐌍	𐌎	𐌏	𐌐	𐌑	𐌒	𐌓	𐌔	𐌕	𐌖	𐌗	𐌘	𐌙	𐌚							
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z

Skriv faktasetninger fra livet i langhuset

6.

7.

Vikinger i nord

På kryss og tvers

S	A	K	T	R	E	L	L	N	A	U	S	T	T	U	F	T
E	N	O	R	R	Ø	N	H	O	B	Ø	A	O	D	I	N	A
L	B	F	A	N	G	S	T	P	C	Å	M	R	F	S	Ø	Ø
E	C	T	P	S	K	J	O	R	T	E	E	E	S	K	K	P
K	D	E	R	A	H	E	L	L	E	G	R	O	P	E	S	E
J	H	K	B	J	Ø	R	N	R	U	R	A	T	I	K	A	R
O	E	L	S	B	Å	N	D	H	V	A	L	T	L	R	G	L
L	T	M	T	B	E	A	I	V	I	V	B	A	T	O	R	E
E	T	N	U	D	U	L	L	G	S	H	F	R	T	K	A	R
Æ	E	S	V	E	R	D	I	A	T	A	I	K	G	I	V	T
H	F	E	V	S	S	E	L	M	V	U	N	E	I	L	H	A
Ø	E	R	Y	M	E	R	J	M	I	G	N	O	N	A	A	R
V	G	K	Æ	Y	F	E	K	E	K	K	E	L	J	S	U	U
D	H	V	I	K	I	N	G	T	I	D	S	O	N	B	G	T
I	I	B	U	K	S	E	R	U	N	E	K	G	A	J	K	E
N	V	Å	P	E	N	L	A	F	G	J	A	K	T	Ø	N	N
G	J	O	Ø	R	G	M	V	T	B	Å	T	D	B	R	I	Æ
L	A	N	G	H	U	S	N	A	U	S	T	K	M	N	V	Å

8. Studer og diskuter sammenhengen mellom norrønt, engelsk og norsk i ordene i tabellen.

Norrønt	Engelsk	Norsk
baggi	bag	bag
band	band (rope)	band
klubba	club	klubbe
glitra	glitter	glitre
húsbóndi	husband	husbond
dóttir	daughter	datter/dotter
armr	arm	arm
rauðr	red	rød/raud

9. Tegn piler eller skriv inn ordene på riktig sted i tabellen – uten å se på fasiten på neste side.

Norrønt	Engelsk	Norsk
		vond, ille
mykr		
		skitt, drit
gap		
		kje
	take	
vængr		
gefa		
	husband	
	law	

muck	wing	ta	gi	møkk
give	gap, åpning	íllr	løg	húsbóndi
taka	dirt	kið	lov	vinge
drit	husbond	kid	ill	gap

Norrønt	Engelsk	Norsk
íllr	ill	vond, ille
mykr	muck	møkk
drit	dirt	skitt, drit
gap	gap	gap, åpning
kið	kid	kje
taka	take	ta
vængr	wing	vinge
gefa	give	gi
húsbóndi	husband	husbond
lög	law	lov

